

Arttu (Artturi) Törmäsen haastattelu

Tauno Pätsi haastattelee (1990-luvun lopussa)

(Kasetin A-puoli):

... väen suhteen, että kun sotien jälkeen oli toista sataa asukasta, koulussakin oli toista sataa oppilasta. Nyt on koulut pois, postit pois ja kauppa pois ja liekö koko kylässä, ei ole tullut laskettua, että löytyykö, eikä löydykään sataa henkilöä enää.

T.P. Ihmisethän ikääntyy, eihän sille mitään mahda.

A.T. Ei sille mitään mahda.

T.P. No, minkälainen kaveri se Hans oli pikkupoikana, kun oliko se 10 vuotta vanhempi?

A.T. Sehän oli toistakymmentä vuotta vanhempi. No sehän oli semmoinen tavallinen poika.

T.P. Oliko sillä minkäänlaisia tietäjän lahjoja nuorempana?

A.T. No, siitähän minulla ei ole tietoa, mutta sitten jälkeinpäin ja silloinkin sotien välissä ja ennenkin sotia ne oli vähän erikoisia, nehän isot pojat raatasi tuolla. Me pikkusethan kuunneltiin mitä milloinkin sanotaan ja aina mainitsivat, että kyllä se Hans tiesi.

T.P. Minähän olen Hansia hakenut vuosikymmeniä, että kuka se on, missä ja mikä se on, niin Hansin asetovereista Matti Ahtola kertoi hyvin usein Hansista aina, kun oltiin tuolla, niin se etukäteen sanoi tulevia asioita ja se kai oli komppanian päällikkö parhaiten sanonut, että kerran patriarkka näin sanoo, niin kyllä meidän pitää uskoa, niin tulee tapahtumaan. Näin pitkälle sillä oli käsitys Hansin etukäteen tietämisestä.

A.T. Joo, kyllä hänellä on ilmennyt ja nyt sitten meidän pojalla Maurilla, on yksi tytär, se on samana päivänä syntynyt kuin Hans, mutta vuosiahan siinä on välissä ja kuulostaa, että sillä on niitä lahjoja vähän enemmän. Kun meidän tytär Maarit, kerronpa siitä, että sitä on vissiin meidän porukassa ollut semmoista pitemmän aikaa. Ne oli miehensä kanssa käymässä Italiassa, tästähän on nyt semmoinen 20 vuotta aikaa ja meillä oli kala-altaita tuolla joella ja niiden vanhin poika oli täällä meillä hoidossa. Se oli noin 2-vuotias ja minulla oli semmoiset pyöreät altaat siellä ja katos niissä. Sinne piti minunkin mennä sillä lailla varoen konttaamalla ja se poikahan oli minulla aina matkassa siellä. Minä kun menin sinne, se on pyöreä allas ja semmoista kahta lankkua myöten piti kontata, kun se katto oli siinä. En minä hoksannutkaan, kun se poika tuli myös sinne ja minä olin justiin puhdistamassa sitä keskellä olevaa sihtiä, niin molskaus kuului ja se poika putosi sinne. No minähän pyörähdin ja sain tietenkin kiinni, kun sehän on matala allas eikä se siis pohjaan asti kerinnyt mennä tai sitten meni jalat edellä. Minä otin sen kiinni ja oli kylmä ilma ja kylmä vesi tietenkin, se oli hetevesi ja vein pojan autoon viltin mutkaan. Minulla oli viltti siinä ja tuo vanha Volvo oli vielä silloin käytössä ja tultiin tänne kotia ja tietenkin lämmintä ja kuivaa vaatetta päälle. Poika vain totesi, että en minä vetäisyyt henkeen, kun isä on opettanut, ettei saa vettä henkeen vetää, jos sukeltaa. Joo, ja ei ollut kauan, niin tytär soitti Italiasta, että mitä siellä tapahtuu. Hänellä on näitä tämmöisiä useita tapauksia.

T.P. Joo, se oli jo sitä tiedonsiirtoa, jota ei vielä ymmärretä.

A.T. Ei sitä ymmärretä. (T. P. Mutta on sitä). A.T. On sitä. Todennäköisesti sitä on.

T.P. Oliko Hansilla perhettä?

A.T. No, vaimo hänellä oli, mutta ei perhettä. 1941 meni vasta naimisiin.

T.P. Se oli sen ikäisiä miehiä, että se joutui talvisotaan.

A.T. Joo, 1911 syntynyt.

T.P. No joo, se oli jo kokenut ikäveikko.

A.T. Sehän oli Mikkeliissä konekiväärikomppaniassa, silloin otettu käyttöön ensimmäiset ajoneuvot, joissa oli konekivääri, semmoisen auton kuljettajana hän oli siellä. Niillähän oli nahkapuvut ja kaikki siihen aikaan. Semmoinen pieni avolava-pakettiauto, semmoisen koulutuksen hän oli saanut, mutta meillähän oli sitten oma auto, välirauhan aikanahan ne ajoi Petsamosta tavaraa. Eikähän, vaikka se auto valtiolle otettiin niin hän ei lähtenyt siihen kuskiksi, kyllä hän lähtee etulinjaan ja sehän oli siellä ... joukkueen varajohtaja, kun oli semmoinen tapaus siinä, en minä muuten tiennyt, mutta ne oli Sallan suunnalla vain sillä oli..... silloin 1943 niin sieltä tuli, maaliskuu se oli, kun käytiin kutsunnoissa ja oli 14 päivää meillä aikaa siis minun ikäluokalla niin oltiin sitten jo palveluksessa siellä Raahen seminaarilla ja sinne tuli Sallasta juuri tästä ErP 16, luutnantti Knuuttila meidän komppaniaan ja meillä oli kasapanoksen heittoharjoitukset siellä montussa heti, kun se Knuuttila tuli. Siinä ei monta päivää ollut eroa, me oltiin jo oltu palveluksessa pari kolme viikkoa, kun se Knuuttila tuli. Minulla sattui semmoinen tuuri, että oli lautareikä tehty sinne montun reunaan, siitä piti nakata kasapanos sisään ja se mennä suhahti se tiili läpi siitä reiästä, niin se heti hihkaisee sieltä, että mikä alokkaan nimi. Minä, että alokas Törmänen. No mistä kotoisin. Minä, että Posiolta herra luutnantti. Tulkaapa tänne. Minähän kipitin sinne montun päälle ja hän lähti kävelemään sitten edellä komppaniaan, koko komppania oli siinä montussa tai joku osasto kuitenkin siinä oli, hän meni sinne käveli, että me ei oltu kuulosilla, se antaa kätensä ja kysyi, että tunnetko sinä Hans Törmäsen. Minä, että tunnenhan minä, se on minun velipoika. Semmoisia terveisiä sieltä Hansilta, reen jalaksella oli lunta sen verran, että reellä sitä oli kuitenkin kuljettu, reen jalaksella seisoi siinä takana, kun hän pääsi tänne ja käski tuoda, että jos siellä semmoinen poika on .... niin viehän terveisiä.

No, Hansihan selvitti sitten, että hän sille sanoi, se oli heillä joukkueen johtajana, hän oli varajohtajana ja se jäi silloin Hansin vastuulle siinä tapauksessa se joukkue silloin. Hän sanoi sille, että jos siellä semmoinen poikarehvana on niin saatana, jos sinä vain kuritat sitä porukkaa niin hän muka pieksää sinut. Että nähdään sitä vielä joskus. Tämmöinen tarina sekin oli. Sehän minulle auttoi kyllä sitten heti, kun minä olin sitten tarkka-ampuja yhäkin vielä olisin, vaikka minulla meinasi silmästä mennä näkö tänä keväänä, verisuoni katkesi silmästä. Minun piti käydä silmälääkärissä ja sitten tulin tänne kotiin ja ei ollut pari tai kolme päivää niin sitten meillä oli riistanhoitoyhdistyksen hirvenammuntakokeet. Minun piti aamulla lähteä hirvikokeeseen ja ensi kerralla meni vielä läpi. Niin minä olin kolmena vuonna komppanian paras kivääriampuja. (T.P. Pohjoisten miehillä yleensä oli, minulla oli sama kun menin Niinisaloon palvelukseen, niin sama havainto siellä tuli).

T.P. Hansiin meidän pitää kääriytyä nyt ensimmäisen tunnin aikana mahdollisimman paljon, niin se on ollut vaan tavallista reippaampi nuori mies, kun ErP 16 Kuusamossa kerättiin. Nyt kun miehiä haastatteele niin hyvin paljon niillä oli siviilikampeita mukana, kun ne lähti sinne sukat, välihouset, villapaidat, kinttaat ja mitä lie ollut tavaroita, oli omia kampeita kun menivät sinne. Näyttää ihan tavalliselta. No, se Keräsen komppania, siellä oli Hans samassa komppaniassa ja Matti Ahtola saman komppanian miehiä, niin ne vietiin ensimmäisenä sinne Pyhäkylän Kaikkoseen ja kun se porukka hiihti nähtävästi jotain sata kilometriä yli tai alle yhteen kyytiin, muutama lepotauko, kaikkine kampeineen Perangan kautta Haapovaaraan ja sitten tosiaan Linnansalmeen menivät katsomaan. Sieltä sitten hiihtivät takaisin ja totesivat, että ei ole kuin yksi

komppania liikkeellä ja näkivät niin paljon venäläisiä, että niillä oli kiire Kaikkoseen takaisin ja komppanian päällikkö oli niin väsynyt, että se nukkui suksilleen, kun pääsi pihalle ja pojat kantoi sen, että se jäätyy tuo ukko tuohon ja Hans on ollut siinä porukassa silloin. Se on kuusamolaisista ja posiolaisista se komppania kerätty. Ja ensimmäinen päivä oli jo semmoinen, että kun niitä äijiä väsyi, osa jäi jopa nuotiolle sinne viimeisille kymmenille kilometrille ja sitten kun ne tapahtumat meni eteenpäin, niin Matti Ahtola kertoi Hansista usein ja ne kolme asiaa minulle on jäänyt mieleen.

Se oli kerran sanonut, että huomenna, kun lähdetään niin tulee mies, nainen ja lehmä vastaan. Onko tuttu. (A.T. On tuttu). Ja se mies ei tule ihan oikeilla asioilla. Ja tämmöisiä kerro nyt. Ne on niin arvokkaita tietoja minun mielestä, että niistä pitää saada muistikuvat.

A.T. Päällimmäisenä tuli tuossa mieleen semmoinen siitä hiihtohommasta. Ne on silloin ollut siellä jo kun venäläinen ollut perääntymässä, ne on hiihtäen mennyt perässä, minä en niistä päivämääristä, mutta eiköhän se ole siellä Alassalmessa jossakin ollut.

T.P. Ne silloin mennyt hiihtäen perässä nähtävästi, kun Palovaaran tienhaarassa saivat sen 163 divisioonan perääntymisen tukittua ja sitten Susitaival sanoi, että hän pani kuusamolaiset hiihtämään perään, kun niillä meni karkuun Juntusrantaa kohti. Silloin se on se hiihto alkanut.

A.T. Se saattaa olla semmoinen paikka, Hansihan oli tarkka-ampuja oikein siis virallisesti ja siinä oli venäläisillä ollut kenttäkeittiö siellä välillä. Jälkeenpäin selvisi näissä puheissa, niin siellä oli semmoisen peltoaukean tai suon yli ollut venäläisiä menossa ja ne pojat oli mennyt, se on Rautiaisen Eino, hänkin on kuollut nyt toissa vuonna, siinä samassa porukassa ollut. Rautiaisen Eino kertoi sen tapauksen, että Hans pani polville, kun meni, oliko se nyt peltoaukea tai suo tai mikä se oli, että ne laskei menemään sinne alaspäin ja he tuli siihen harjanteelle, niin Hans pani polvelle ja rupesi ampumaan siitä ja niitä monta kaatui siinä aukealla ja ne pääsi sitten taas metsään siitä, jotka pääsi eteenpäin ja he laskee sinne että sehän oli se evakuointi ? silloinkin oli jo, että mitä sitä on taskussa. Yhdellä venäläisellä oli pullottanut takin tasku, niin se oli Hans siinä suksilta sitten pistänyt käden taskuun, nykässyt yhtä äkkiä, kuuma paska, perkele, kun se oli puuroa lyönyt tullessa se venäläinen sinne taskuun. Ei se Hans sitä itse selvittänyt, Eino se selvitti. Joo, sanoi että se räpisteli...

T.P. Se on siellä tosiaan huomiota herättänyt sillä, että on tosiaan näitä asioita eteenpäin nähnyt, niin sinulla saattaa olla muitakin tämmöisiä mitä se on kertonut.

A.T. Semmoinen on ollut, en muista mikä paikka se oli, mutta niiden joukkueen, jotka oli kaatunut ja se on tämä Karvon Teppo ? niin se on joukkueen johtajana kuitenkin ollut ja se oli Hansin serkku, sitten aamulla sanonut toverille, että nyt tulee meidän joukkueen johtajalle kuolema taikka jotakin tapahtuu, että semmoisen ison männyn, se ryssä osaa ampua siihen justiin, että se sattuu siihen. Salmelan poikia, se oli joukkueen johtajana ja ne oli etenemässä olleet siellä ja niin se oli, ryssä osasi ampua sieltä joukkueen johtajaa, mutta ei ne olleet sitä sille itselleen sanonut.

T.P. Se on kova paikka, jos itselleen kertoo sen).

A.T. Muuten oli kaikki, jolle se oli Hans kertonut, tiennyt sen, että se oli ennustanut sen. Ja samoten se oli silloin, se on ollut yö talvisodan aikana, missä se veli haavoittui, Yrjö, ja todennäköisesti ne ovat olleet samassa komppaniassa, kun minä en ole sitä silloin osannut niin panna, että onko missäkin porukassa itse kukin ollut, mutta samassa komppaniassa ne joka tapauksessa ovat olleet, mutta se on eri joukkueen teltassa se Yrjö ollut ja ne ovat olleet vähän erillään. Niin oli yhtä äkkiä Hans hypännyt sieltä ylös silloin iltasella, oliko se nyt vielä edes yökään ollut, mutta kuitenkin iltaa se on ollut ja juossut, niin sinne oli kuulunut kranaatin suhaukset ja paukaukset ja siihen toiselle teltalle heti juoksi ja veti Yrjön, veljensä, ulos sieltä ja sen jälkeen

tuli justiin täysosuma siihen teltaan ja siitä Yrjö sotasairaalaan ja sanoi itsekkin, että jos ei Hans tullut niin äkäisesti niin hänkin olisi jäänyt sinne.

T.P. Hans näki kaiken etukäteen.

A.T. Etukäteen, joo.

T.P. Niin se Matti Ahtola sanoi, että se Hans tosiaan, tämänkin tapauksen Matti minulle kertoi, että se on nähnyt unessa että hänellä on pieni mahdollisuus pelastaa veljen henki ja se toimi sen mukaan.

A.T. Sen mukaan se toimi.

A.T. Minulla ei nyt muuta tule mieleen, mutta me oltiin silloin viimeisenä kesänä yhtä aikaa taikka keväällä lomalla, vaikka minäkin loppuun kolme vuotta olin siellä ja kuusi kertaa kävin lomalla koko sinä aikana. Sotilaspassissa näkyy ne ajat. Me satuttiin sitten yhtä aikaa lomalle ja Auttista oli, niin kuin minullakin, vaimo. Hanget oli täällä vielä, mutta minäkin lähdin sieltä Koikarista ? silloin lomalle niin siellä kai ne oli jo aivan kesämaita ja kottaraisia oli, mutta tänne kun tultiin niin oli aivan hanget ja isä oli yksin, kun meitä oli viisi veljestä. Yrjö oli jo omana pesueenaan silloin ja isä oli yksin talossa ja oli ne halkohommat, tässä ei ollut juuri haloista tietoa ja oikein semmoinen hanki niin kuin voipi olla hanki kevätaamuna. Lähdettiin tuohon lammin taakse, siinä oli hyvä männikkö. Hans sanoi, että mennäänhän siihen tekemään nyt isälle puita vähäsen, että vielä näiden jäiden aikana saapi puut yli järven itekseen tuotua, että pärjää syksylläkin, jos vielä tässä hengissä ollaan. Ja me mentiin sinne ja tehtiin halkoja, mutta minä en muista, että toiko se Anni sitten sinne meille kahvit tuosta yli, se hanki kesti kävellä, jotakin korvikettahan se tietenkin toi, kyllä me täällä käytiin syömässä.

Koko päivä oltiin siellä, sitten puolen päivän aikoihin meillä oli jo monet motit halkoja semmoisia metrisiä halkoja männystä, pianhan niistä kun nurin sai niin niitähän tuli justeerilla äkkiä. Meillä oli siinä havuja läjässä niin siinä havuläjällä aurinko paistoi täältä etelästä päin niin sanoi, että hän näki viime yönä semmoisen unen, mutta se ei sanonut sitä, että mikä se oli hänelle se esittelijä, mutta totta se oli semmoinen esittelijä tai jos se jotenkin, ei se kuitenkaan piru ollut eikä Jumala, mutta joku siltä väliltä, että kun siihen aikaan vielä oli minäkin muistan sen, kun oli tehty nuita helminauhoja hauen selkärangasta, muistatko sinä semmoista.

T.P. Olen nähnyt jossain.

A.T. Niin semmoisen, että se tarjosi hänelle semmoisen helminauhan ja se nauha oli pitkä ja pani sen pöydälle ja muotoili siihen, että minkälaiset tulee olemaan Suomen rajat ja se tulee nyt tapahtumaan sillä lailla, ja se levitteli siihen sen polven päälle, että meillä menee Petsamo, Karjala ja muutakin menee, tällöinen tästä itärajasta tulee. Sitten sanoi, että sehän olisi nyt viisainta, jos me lähdetäisiin tuonne Murtotunturiin, mutta nehän ikänsä haukkuu sitten käpykaartilaiseksi, jos sinne lähdetään. Meistä kaksi jää, mutta ei sanonut, että ketä sinne jää. Kun Yrjökin joutui sitten vielä siihen, sehän B-luokan mieheksi putosi, niin sehän joutui vielä palvelukseen silloin 1944. Mutta ei se rintamalle asti joutunut, mutta kuitenkin se oli tässä rintamajoukoissa.

T.P. Huoltojoukoissa.

A.T. Huoltojoukoissa. Että meistä kaksi jää sinne. Semmoinen hänelle näytettiin viimeisenä yönä ja siitä sitten keskusteltiin. Ja se sanoi päivämäärät, mutta eihän minulla ollut kynää enkä minä sitä muistanut, että montako päivää menee sitten, kun tulee rauha, siitä kun me istuttiin. Ja eihän meikäläinen osannut silloin ottaa sitä niin vakavasti, että mitähän tuo puhuu.

T.P. Oli jo tuttu eikä sitä sen arvoa osannut silloin. On sillä ihmeellinen kyky ollut saada tällöistä tietoa.

A.T. Joo, ja se jatkuu vielä, me yhtä matkaa mentiin sitten Rovaniemelle ja meillä oli samaan junaan meno. Siinä kävi vielä semmoinen, että hänhän oli ryyppymies niin kuin täällä ruukataan olla, ei niin, että viikkotolkulla ryyppää mutta kuitenkin, se että käyväänhän nyt viinakaupassa, mutta minähän olin alaikäinen, nehän neuvo että siellä on ... muistat sanoa, että ratsumestari tuli jotakin kysymään ... tai puhutteluun ja kuuntelet ratsumestaria ja kun se kysyy, että minkä ikäinen sinä olet, niin sano että 21. Milloin syntynyt, 1921 ja minut pani sitten sinne jonoon, niitä oli niitä lomalaisia, vaikka minkä verran siinä jonossa, itse jäin sinne, että kaksi miestä välissä. Minähän tein työtä käskettyä ja pullonhan se minäkin sain sieltä, ne oli semmoisia puukorkkipulloja. No, minä en ottanut sitä edes matkaankaan, annoin sen Hansille ja Hansin rahoissakin se lie, minulla ei ollut rahaa ja se oli 11 maissa, kun oli sen junan lähtö ja vei minut sinne junaan ja sanoi, että menhän tässä ja osaathan sinä Karhumäessä sitten mennä missä teillä on se keskus, mistä ne kävi hakemassa sinne harjoituksiin ... siellä oli oma ... minä olin tunnin, minä että osaan minä. Minä, että etkö se sinä, kyllä hän jää nyt vähäksi aikaa tänne, että pitää vielä miettiä. Ja koeta sinä olla siivosti. Niinhän se jäi sitten Rovaniemelle, oliko se peräti, en muista enkä ole nähnyt niitä papereita, eikä ole tullut sota-arkistostakaan tilattua, sieltähän sen kuitenkin saisi, niin sehän sai sitten kaksi viikkoa putkaa siitä. Minä en ole ihan varma, että monta vuorokauttako se oli puntiksella. Sehän kaatui silloin Leevi 7.7. ja Hans 14.7.

T.P. Vähän Sinua säästi, ei kertonut silloin tuolla nuotiolla, että se on hän se toinen, tiesi.

A.T. Tiesi varmasti. Rovaniemelle kun jäi niin ajatteli, että otetaan nyt pikkusen lisää lomaa, että tuo ei enää pahemmaksi tule. Ja kyllä se oli oman kaatumapäivänsä tiennyt, Raution Eino sanoi ja samaten, joka oli Yrttiaho -nimeltään, onkohan se luutnantti, tuolla oltiin veteraanipäivillä kerran niin se tuli puheille ja sanoi, että hän se on Hansin nähnyt silloin viimeisenä päivänä, että se aamulla antoi kellonsa ja paperinsa ja sanoi, että hän se ei tänä päivänä palaa tuolta reissulta.

T.P. Onpa se ollut kova mies.

A.T. Se Yrttiaho selvitti, että se oli oikein punainen silloin, että hän ei ole koskaan nähnyt sitä niin punaisena kuin se oli silloin aamulla ennen kuin ne lähti sinne.

Mutta siitä hirvenmetsästyksestä se oli ensimmäinen, sen verran tuossa poiketaan, niin se oli 1938. Sitä ei ollut siihen aikaan paljon hirviä, minäkin muistan kun (T.P. Arkoja ne hirvet oli) Raution Heikin ??, kun se oli jo 1936 talvella, siihen aikaanhan ne metsästi, toivat sanaa tuolta tunturista, kun ne oravan metsällä kulki ja siellä olivat nähneet hirven jäljet. Niin minun yksi veli Viljo ja sitten Rautiaisen Matti niin ne ja oli se joku kolmaskin, mutta oliko se Törmäsen Ilo vai kuka se oli, ei se ollut Ilo, ne lähti iltapäivällä katsomaan hirven jälkiä, semmoinen kahdeksan kilometriä matkaa. Kun toivat sanaa, että siellä on ollut hirvi, ei sitä ollut kovin paljon niitä hirviä, niin silloin tehtiin tuonne suoniityille heiniä ja tuolla Murtotunturin alla oli meidän nimissä semmoinen tunturisuon... ojan varressa, jossa käytiin aina syyskesällä tekemässä heinää ja se piti syksyllä käydä sitten, kun alkoi maa jäätyä, aitaamassa, ettei porot syö ja se oli se reissu, että silloin se hirvi ammuttiin siihen.

Me tosiaan mentiin Hansin kanssa, se otti minut silloin ensi kerran matkaan, kun minä olin edellisenä talvena sen Yrjön perässä, vai oliko siitä jo useampikin talvi välissä. Nehän karkasi, kun eihän ne minua päästäneet sinne metsille yksin ja eikä toiset tahtonut ottaa, että tiellähän minä olisin ollut. Yrjö-veljen perässä olin varkain lähtenyt, mutta minä olin jo nuorempi, niin ne sai minut kiinni sieltä, kun se Yrjö kiersi omille jäljille, että no mitä se täällä jäljestää ... minä sillä lailla palon sieltä reissulta, niin se Hans otti minut sitten matkaan sinne tosiaan se vissiin muisteli, ja mentiin sinne ja tehtiin se aita. Siellä oli valmiita aidaksia ja pantiin uusia tolppia siihen, että saatiin sen aikainen häkillinen ja niin siihen tunturiin sitten hirvi tuli, sieltähän löytyi jäljet ja se osasi kyllä pyytää, se ei siitä ollut kiinni... opin on saanut ja innostuksen. Se oli sotilaskivääri, silloinhan kaikki oli suojeluskunnassa, että meilläkin neljä sotilaskivääriä kiikku seinällä, että joka miehelle oli valtion

puolesta ase ja .... oli, että oli niitä panoksia kanssa. Minullahan sitä ei ollut, vaikka minä siihen poikaosastoon kuuluin jo siihen aikaan, mutta ei sitä meillä ollut omaa asetta. Niin se kyllä opetti, että miten sitä ei saa tyhjää höpötellä täällä, kun ollaan liikkeellä, astuhan samalla lailla hiljakseen. Niin se kolme kertaa ampui sitten hirveä ja minäkin näin sen hirven aivan ja se oli semmoinen oikein äkkijyrkkä kumpu siellä ja se hirvi samassa katosi. No, minä meinasin siitä vielä eteen juosta, että miten siinä kävi, mutta se toppasi kiinni kädestä, että älähen mene liian lujasti ja se kaikki meni sydämen kautta läpi ja se oli siitä, kun se lähti rinnettä alas, niin siellä oli kaatunut semmoinen vanha puu, joka oli siinä ollut, niin sen alle etujalat ja siitä kun se meni ylen kuppuroista, ja sarvet oli ja maa oli sula vielä, vaikka siinä oli jonkun verran luntakin, ne sarvet oli siellä maassa kiinni. Se oli ihan tiukoilla, kun se siihen alarinteeseen oli sen takapäin heittänyt, niin 11 piikkiä oli kummassakin sarvessa. Se oli iso hirvi. Se oli ensimmäinen kaato. Kyllä me käytiin sitten muutaman kerran jälkeenkin, se oli joskus 1938 muistaakseni.

T.P. Oliko niitä paljon konstaapeleja perässä, että jätteet piti kätkeä?

A.T. Kyllä ne muistaakseni kätkettiin, mutta ei sitä ollut silloin, se oli melko vähäistä loppujen lopuksi, kun ne tiesi, että oikealla asialla siellä liikuttiin.

T.P. No, sehän on tietysti erämaissa tavallaan otettua oikeutta, mutta se on ollut hiukan ristiriitainen tietysti, että lupaa ei ollut, hirviäkin oli vähemmän kuin nyt. Mutta kyllä sitä on harrastettu monessa paikassa. Minullakin oli yksi tuttava, jota Koston kalakuninkaaksi joskus sanottiin, että taas poikkeava mies. Minä kerran olin reissussa, kun ufo nähtiin samalla reissulla niin se minulle sanoi, että 39. oli se, josta piti valtiolle maksaa, että kyllä niitä löytyy joitain. Vain ne eivät ole tuhlanneet, ne ovat käyttäneet suurien perheiden ravinnoksi sen, että ne on ollut tarpeen. Ilman semmoista saalista nekin perheet olisi melko surkeita eväitä syöneet. (A.T. Niin olisi). Nythän olisi hirvihomma hyvällä mallilla, kun se tosiaan se tasapaino saataisiin vain säilyttää.

A.T. Joo sehän olisi, siinä saattaa olla tutkijoilla taituruutta, että saadaan ja metsästäjillä, mutta kun ne tahtoo käydä vielä ristiin tutkijoiden kanssa.

T.P. Niin virheitä tulee kai molemmilla puolilla, ei se ole se tieto niin helppoa hallita. (T.P. Ei ole, liikkuvat eläimet). T.P. Sehän siinä vielä on, kun ne yllättäen saattaa liikkua ja syytä ei tiedetä, että miksi ne lähtee. Oli yhteen aikaan tai liekö vielä niin suurta se muutto, että Venäjän puolelta tuli Suomen puolelle aina jatkuvasti hirviä.

A.T. Niin kai se on ollut, kun sitä täälläkin puhuttiin, että ne on ne mustat hirvet olleet niitä venäläisiä hirviä. Sitähän on tässäkin tutkittu niitä, että ne tuohon Kemijokivarteen ja Tervolan seutuville, että sinne .... seutuville täältä muuttanut ja se on nähty kyllä tässäkin, että kun on vähääkään vähälumisempi talvi ja ei ole kovat pakkaset. Mutta pakkasen ei niinkään vaikuta, mutta lumen vahvuus vaikuttaa. Silloin, jos on vahvat lumet niin kyllä ne katoaa. Todennäköisesti ne aavistaa, että ne lähtee vähän aikaisemmin kuin tavallisesti, mutta kun on vähäluminen talvi, niin en tiedä vaikuttaako se pakkasen niinkään siihen, mutta vähäluminen talvi niin ne korkeintaan vähän laumautuu ja taimikoille ne menee tässä aivan ympäristössä ja sehän on muuttunut niin kuin täälläkin seutuvilla näiden aurausten vuoksi kaikki hirvimaisemat, että sitä ravintoa ne ei saa.

T.P. Nuorta puuta paljon ja hakkuita suoritettu. Kuusamohan on erikoinen alue sikäli, että siellähän hakkuut alkoivat vasta 1960-luvun paikkeilla, isojako päättyi. Silloin ei hirveä liioin nähnyt ja nyt niitä talvehtii meidänkin alueella runsaasti. Sanotaan yksi prosentti korkeintaan oli meidän alueella silloin verrattuna siihen määrään kun nyt.

A.T. Meillä on kanssa tämä Korouoma, joka nyt on luonnonhoitometsää ja luonnonsuojelualuetta niin siinä on ne rinteet kautta aikain, että jos ei muualla ole ja se on erikoinen siitä, että siellä on aina, kun ne niityt olleet kautta aikain siinä ja nyt ne on varsittuneet, pajuttuneet ja vesottuneet, ne sinne laskeutuu ja jos oikein pahaksi menee niin sitten ne menee alemmaksi, mutta siitä niitä kyllä löytää aina jonkun verran.

T.P. Niin se ilmeisesti, tuossa tuli mieleen, kun sanoit että ne vahvan maan aikana menee, että onko se niin, että ne petoja paetessaan vahvassa lumessa pääsee huonommin liikkeelle, niillä itsesuojeluvaisto sanoo, että pitää mennä ohkasemmille...

A.T. Todennäköisesti siinä semmoinen on ja onko se sitten, että jonkun verran kasvillisuus kanssa katoaa ja huonoksi menee sen saanti.

T.P. No, se Hans tosiaan ollut hirvenmetsästäjä ja kun se oli hyvä ampuja, niin se metsästyshän se kasvatti nuorista pojista hyviä ampujia (A.T. Joo, nimenomaan).

T.P. Minä, kun kotikylän miehet sattumalta tässä hirviporukassa oli koossa niin tuli puhetta, että oli ensimmäisen luokan ampujia yhdeksän kymmenestä. Terveitä miehiä ja kaikki ampuu hyvin. Metsästäjämiehiä. Tietysti hirveä ampuessa toisilla se jännitys häiritsee vähän, sehän on normaalia ja siihen osa tottuu heti ja toiset eivät.

A.T. Toiset ei totu. Se on nähty meidänkin porukassa, toiset ei, niillä katoaa se vaisto, että esimerkiksi jos on aamulla puhetta, että nyt ei ammuta semmoista ja semmoista hirveä niin se ei kaikille mene läpi.

T.P. Ne ei edes kuuntele, ne jännittää jo niin paljon. Mutta se ei mene kaaliin (A.T. Ei se mene kaaliin).

T.P. Tai sitten se tilaisuus kun tulee, niin siinä vaiheessa se unohtuu. (A.T. No siinä vaiheessa viimeistään. Ja se on kautta aikojen, minä olen pannut merkille, että se samoissa miehissä tahtoo olla).

T.P. Muuten Hans, kun oli talvisota-aikana, oliko se ryhmänjohtajana silloin alikersantti?

A.T. Se oli kersantti silloin talvisodan aikana. (T.P. Ja Matti Ahtola oli nähtävästi saman komppanian alikersantti, kai se oli se meidän kerhoneyojoja, kun se oli maatalousteknikko ja kerhoneyojoja, joka minulle juuri Hansista kertoi ja sanoi, että kun hän ei muista nimeä. Että oli semmoinen ihmeellinen mies meidän porukassa. Se viimeinen asia, jonka se varmasti melkein muisti kertoa uudestaan aina, että oli se sitten kun sanoi, että hän näki semmoisen unen, että venäläinen solttu ampumahaudasta näytti osumannäyttölapulla ohimerkkiä ja ohimerkkilapussa luki 13.3. Ja sanoi, että he odotti sitä aamua, että kun tulee se 13.3., että mitä menee ohi silloin, päättyykö tämä sota ja se Hansin kuvaus oli niin tarkka, että talvisota päättyi 13.3. Näin se minulle kerrottiin. Onko se itse sitä muistellut? (A.T. Ei ole muistellut semmoista). T.P. Joo, se on tosiaan hänen asetoverinsa, joka hyvin usein pyysi minua toisekseen, että tule haastattele häntä sinne, mutta sitten kun se aina soitti ja sitten kun yritin sopia kotiin tuloa, niin siellä oli sairauksia perheessä ja muuta niin se sanoi, että hän menossa sinne tai vaimo on menossa, että semmoista Matti Ahtolan haastattelua ei tullut, mutta nämä tärkeimmät asiat minä olen kirjoittanut muistiin ja nämähän muistaa sitten.

T.P. Muuten se mies ja vaimo, hän sanoi, että tulee ja mies ei tule oikeilla asioilla, niin se on kait joku kuusamolais EpR:n partio saanut kiinni sen miehen sitten, kun se oli menossa väärään asuntoon. Sanoi, että kyllä se sama mies on ollut, että se on ollut venäläisten asialla, että ne on niin tarkkoja hänen etukäteistietonsa. (A.T. Niin ne on ollut, se kyllä oli se vai eihän sitä silloin ollut nauhuria eikä tosiaan edes kynää, että kun se selvitti sen rauhan tulon ja kaikki, se oli pitkä tarina). T.P. Niin se oli silloin jatkosodan rauhasta kysymys. (A.T. Niin, jatkosodan rauhasta ja sehän oli, se on niin mitä minä äsken kerroin, kun minä

lähdin siihen junaan ja Hans jäi, niin se oli niin paljon jo kesäkuun puolella, että meidät otettiin junasta pois Suojärvellä. Se oli siirto silloin jo käynnissä sieltä Koikarista ? tänne Suomen puolelle ja tuli marssi....

(Kasetin B-puoli)

A.T. ... ja kun se oli tosiaan se kevään tulo niin paljon erilainen, että kun me tuossa halkoja tehtiin niin se oli jo siellä Suojärvellä. Siellä jo sulat maat ja (T.P. Kuukautta ennen siellä sulaa).

A.T. Niin se tekee. Rupesin tuossa sitä päivämäärää miettimään, että niin se täytyy olla, koska mehän oltiin sitten jo kun Hansikin 14.7. kaatui ja me ei monta viikkoa keritty olla siellä, kun Viipurin valtauksat meni, että minä olen siellä .... salmelle jouduttiin sitten siihen semmoiseen tapaukseen vielä, että siinä oli Laguksen porukka, siihen oli ... osastoon tullut täysosuma ja me oltiin viety, meitä oli kahdeksan, ryhmänjohtajan koulutuksen olin saanut ja minä olin sen porukan vanhin ja meitä posiolaisia oli siinä kolme. Kahdeksan poikaa vietiin sinne missä oli JSP ja AJP ? ja siihen joku alikersantti meidät vei ja sanoi, että odottakaa tässä, että teitä tullaan hakemaan ja ne kysyy Törmäsen nimeä. Oltiin tosiaan siellä vielä, lääkäri tuli sieltä teltasta ulos, oli oikein verissä, siinä oli kaatuneita paljon ... avuksi ? niitä oli siinä niin hihkaisi se lääkäri, että päät monttuun, että siinä on poteroita, hyppikähän niihin ja siinä oli tosiaan poteroita kaivettu ja ... ja mehän mentiin siihen, kun me töllisteltiin siinä teltan läheisyydessä ja mentiin sinne poteroihin. Ei ollut kauan, minä en monta nimeä muista, mutta sen minä muistan, että väepeli Jäppinen ilmestyi siihen ja sanoo, että onko täällä semmoista kun ryhmä Törmänen. No minähän sieltä, että kyllä on. No te kuulutte nyt hänen komentoon ja se itsekin hyppäsi sinne monttuun, oli kaivettuja monttuja, että siellä pystyi istumaan ja se siitä sitten kuulutti, että nyt mennään Koi.... ? osastoon ja hän antaa urakan teille. Huomen aamuun mennessä pitää 24 kranaattia viedä joka miehen sinne asemaan, että kun heille tuli täysosuma siihen, siihen ei monta miestä jäänyt ja he ovat saaneet siirrettyä sen aseman eri paikkaan, niin ryhmänjohtaja katsoo sitten, että mistä kautta mennään ja huolehtii, että jokaisella pitää olla 24 kranaattia aamulla taikka huomiseen päivään mennessä siellä asemassa.

Sitähän lähdettiin ja otettiin, no kuusi kranaattia niitä saattoi, kolme kummallekin olkapäälle, sitten ne lisäpanokset ja sytyttimet niin kun ajattelisi nykyajan turvallisuutta niin kuule tuohon vain eteensä, sehän oli kuttaperkkaa silloin ne lisäpanokset ja haulikon panokset oli sitten ne peruspanokset ja mennään niin se näyttää sitten, oli kapulatie sinne ja semmoinen jyske kuuluu sieltä edestäpäin ja semmoinen pieni kumpare on siellä meidän edessä, niin sanoi, että nyt pojat ennen kuin mennään tuohon kapulatielle ja tuon kumpareen yli niin Törmänen painaa mieleensä, että pitää juosta tuon kummun yli ja mieluummin sieltä metsän puolelta ettei näkyisi, siinä on ryssällä täys... Vuoksen takana ja se näkee tähän justiin ja kun siinä vain pikkuseen aikaan viipyy, niin siihen tulee suoralla suuntauksella, muistakaa se, että siinä ei saa värkätä. Minähän, että koetetaan muistaa, ja niin mentiin siitä ja hän juoksi sen ja näytti, että täältä näin ettei se näkisi kun täältä mennään, se oli jo niin harvaksi mennyt siinä, mutta kuitenkin oli pikku kumpu, siitä juostiin jonossa ohi ja ... kranaattien kanssa kerkiää juosta ja siitä ei ollut kuin semmoinen 500 – 600 metriä mihin oli siirretty se tuliasema, kun se oli semmoista suota niin kuin täälläkin nykyisin on jo metsitettyjä soita niin semmoinen, että siinä oli isot viemärit ja sitten oli jo melkoista mäntyä, semmoista 3-4 metristä mäntyä, semmoisessa se tuliasema oli ja eikä me keritty siinä olla kauan. Siellä oli joku vänrikki, istui suopoterossa ja se ottaa sitten puhelun vastaan. Ensiksi se kysyi vapaaehtoista. No minähän ilmoittaudun vapaaehtoiseksi ja siinä tietenkin tapahtui, kun se vänrikki kysyi, että oletteko te saanut minkälaisen koulutuksen. No enhän minä ollut kuin kivääriryhmän johtajaksi koulutettu ja toiset oli kiväärimiehiä ja minulla peruslähtökohta oli pikakivääri, se tulee vähän eteen niin se vänrikki sanoi, että Törmänen ei lähde sinne, että teillehän on jo tehtävä annettu ja se Raistakan Veikko oli siinä minun ryhmässä, niin se sitten pääsi tai joutui tulenjohtajan avuksi, tähystäjän kaveriksi ja siinä samassa tulee sitten sille vänrikille puhelu ja käsketään antaa sinne ja sinne ... kolmella putkella ja ei kun putkelle siitä ja eihän minäkään, kun en ole nähnytäkään sitä

keskiraskasta heitintä niin siihen ja siinä oli semmoinen vanhempi mies niin se sanoi, että rupia sinä panemaan... minä kysymään, että no minkälainen homma se .... Se kysyy, että minkälaisen koulutuksen sinä olet saanut. Minä, että en ole tämmöistä pyssyä nähnytkään, se että ei siinä ole poika kuule mitään muuta, se oli vielä savolainen se mies ja sanoi, että kun et pahoin ... niin ajattele tämmöiseen ja kymmenen vuorokautta me jouduttiin olemaan siinä, mutta meitäpä illalla ei ollut enää kuin kuusi poikaa, kaksi haavoittui siinä ja kyllä se vissiin tiukoilla oli silloin Suomen olot, kun ei edes Koi.... miehiä löytynyt (T.P. Ja niissä tilanteissa, niissä yhtä äkkiä tulee haavoittuneita ja kaatuneita ja hyvät aseet rokulissa muuten niin sehän oli ihan oikea ratkaisu). A.T. Aivan oikea ratkaisu. Sen verran se jäi (T. P. Et yhtään pannu pahoin....).

A.T. En pannut, mutta siinä minulla kävi sitten semmoinen, justiin tämä Raistakan Veikkohan se oli, siinä oli kaivettu semmoiset, kuinka monta porukkaa siellä oli ollut niissä isoissa ojissa oli jättänyt niin kuin venäläinen oli tuolla, Vuoksi oli tuolla päin ja ojat oli näin, laskuojat oli siinä jätetty, niin oli kaivettu ne suo-ojan poterot sitten nukkumapoteroiksi, ne ojat niin kuin sinne Venäjän puolelle, että se oli tämä toinen puoli ja täältäpäin meni ... kun oli vesisateet silloin juhannuksen alla niin siellä piti kypäröillä ja muilla pakin kansilla syytää vettä ennen kuin nukkumaan mentiin ja sitten risuja alle ja se oli semmoinen niin kuin harakan pesä sekin mihin me mentiin maata. Ja siellä täydessä unessa ollut, kun siihen oli tullut tykinammus, pojat sanoi, että se oli varmasti kuuden tuuman ammus, joka oli tullut siihen taakse. Me lennettiin koko sen risukasan, kun se tännepäin oli sen ojan aukko, siinähän ei ollut vastusta niin se nakkasi koko risukasan tuonne, sieltä se minäkin heräsin viemäriin toiselta puolen ja eihän sitä kuullut eikä juuri nähnytkään mitään ja minulla kävi sitten monta viikkoa selkään oikein kovasti, mutta kun ei sitä päällepäin näkymää ollut.

Sitten 1962 tai 1961 tuossa tehtiin tietä, minä kahta tuuria ajoin pyöräkuormaajaa niin yhtä äkkiä vasen jalka menee tunnottomaksi ja se niin kuin halvaantui. Siitä Posion lääkäriille ja se tutki ja sanoi, että kyllähän sinulla poika on selässä joku vika, että hän laittaa Rovaniemelle. Menin Rovaniemelle, niin siellä oli ylilääkäri, kirurgi Nohteri ? jos olet joskus kuullut semmoisesta miehestä, se oli etevä lääkäri ja kun menin sinne, siellä oli vastaanotolla hänellä joku nainen, se oli lääninsairaala silloin vieressä, oli semmoinen hirsistä tehty, todennäköisesti se oli väliaikaiseksi silloin aikanaan tehty, siinä kaksi tai kolme huonetta ja siinä oli sen Nohterin vastaanotto. Se oikein ärjyy sille naiselle, nainenkin vastaan se panee ja että jos et sinä näin tee, niin tästä ei hyvä seuraa ja se nainen tuli sieltä vastaanotolta ja kun ajat oli, niin siellä ei muita ollut kuin minä odottamassa ja kun menen sisään, no sehän tervehtii ainakin, mutta se oli niin tympeän näköinen ja kysyy, että no mikä se on vaiva. Minä, että selkähän se on, on niin huonolla mallilla, että on mennyt monta vuorokautta, ettei jalka ole pelannut, että piti pyörätuolilla toisten auttaa. No mitä siinä arvellaan olevan, minä että se lääkäri Poropudas Posiolla sanoi, että on selkärangassa vika. Ne ei mitään tiedä Posiolla, niillä ei ole välineitäkään siellä. Se on turha ruveta selvittämään. Minä heittäydin puhumattomaksi, en juuri muuta kun vastasin mitä se kysyi. Siinä se mietti ja sanoi, että no totta se pitää kuvata. Antoi minulle lapun ja sanoi, että menkäähän sinne sairaalan puolelle röntgeniin ja tulkaa sitten takaisin. Minähän menin sinne sairaalan puolelle ja siellä pari tuntia meni, sen röntgenlausunnon kanssa tulin ja tullessa luin sitä röntgenlausuntoa. En minä muuta ymmärtänyt, mutta sen ymmärsin, että siellä luki muutamassa kohti, että nikama puolen korkeuden verran ventraalisesti. Ei se minulle sanonut mitään, että mitä se tahtoo sanoa puolen korkeuden verran ventraalisesti.

Kuitenkin minä jotenkin, että se vika on alaselässä ja kun minä tulin sinne Nohterin luokse, hän otti sen ja sanoi, että tämä olikin vakava juttu, älkää liikkuko, ottakaa niistä nojatuolin karmista kiinni. Sanoi, että sieltä on nyt yksi okahaarake poikki ja sitä ei passaa täällä ruveta poropeukaloimaan. Noilla sanoilla justinsa, että hän lähettää sinut tuonne Helsinkiin, hänellä on siellä sen verran tuttuja. Kirjoitti siinä saman tien kirjeen ja antoi minulle kirjekuoren ja sanoi, että vie postilaatikkoon, että se lähtee varmasti tänä päivänä. Ja minähän vein sen postiin ja eipä siinä mennyt kuin pari viikkoa niin tuli ilmoitus Helsingistä, että tulla sinne vastaanotolle, professori Kaltimon ? vastaanotolle. Minä menen sinne, niin tutkii paljon sitä ja se sanoi, että

tämähän voitaisiin leikata vaikka nyt heti, että se on Mehiläisen sairaalassa. No minähän kysymään, että paljonko se maksaa. No se on pitkäaikainen juttu, että siihen saadaan varautua 8 kuukaudesta vuoteen, että se on semmoinen vähintään 1.200.000 sen aikaista rahaa. Minä että ei, sitä ei ole. Eikä silloin tullut mieleenkään, että olisi jotenkin johtunut sotilasvammasta. Ei minulle tullut, sitä oli vissiin sen verran ylpeä vielä, ei silloin saanut puhuaakaan mitään, että on ollut edes sodassa.

T.P. Minun veljellä oli samanlainen ongelma. Rautaa oli painoksi asti mukana, terveen paperit.

A.T. Niin sitten sanoi, että pannaan jonotuslistalle, että sitten ensi vuoden puolella. Minä menen ilmoittautumaan sinne potilastoimistoon, tähän on tullut joku paperi vielä ja se määräsi heti sitten tukiliivin. Se tukiliivi tehtiin samalla reissulla ja varoitti ja sitä ei vielä kauniailaisessa ? saatu silloin teetettyä, se oli yksityisellä teetettävä ja sanoi, että kyllä sinä sillä pärjääät kunhan et nostele. Meni vuosi niin ei kuulu mitään. Minä soitin sitten sinne, niin sieltä sanottiin, että se on Lapin lääninsairaala käyttänyt sen paikan ja kun minä nuhtelin ... sain ajan sinne ja menen ja sanon Nohterille, että sieltä sanottiin näin, että Lapin lääninsairaala käyttänyt sen ... Se löi nyrkin pöytään ja sanoi, että saatana sitä paikkaa ei ole käytetty ja otti puhelimen ja soitti osastolle ja sanoi jollekin hoitajalle, että tulla tänne. Hoitaja tuli, se sanoi, että tämä leikataan ensi torstaina ja osasto 4:lla ja sanoi sen ... numeron mutta ... ja minä kuuntelin, että nyt tuli justiin, oli Nohterista hankittu semmoisia lausuntoja sitten pitäjällä, läänissä niin kuin että epäonnistutta ... joo ja se Nohteri sanoi sille sairaanhoitajalle, että viekähän tämä sinne osastolle. Minulla oli päällystakki naulakossa, otin päällystakin siitä niin se vielä hoitajalle sitten, että pidelkähän minua ja päästiin ulos, niin minä sanoin hoitajalle, että minulla on auto tuossa kadulla, että totta se pitää siirtää. No osaathan sinä, minä että osaanhan minä. Minä menin autoon ja ajoin kotiin. Silloin oli se Sotaniemen Eero, minä soitin Eerolle, että saisitko sinä että minä en uskalla enää lääninsairaalan kautta ruveta millekään, että saisitko sinä sille tohtori tai professori Kalliolle ajan. No hänpä koettaa, eikä taas mennyt kauan, kun tuli sieltä kutsu, että tulla sinne ja minä menin sitten Kallion luo, niin hän tunsu vielä minut, vaikka siitä oli jo kaksi vuotta mennyt. Ja kun minä kerroin tämän tarinan, sanoi että lähdetäänpä katsomaan sitä potilastoimistoa. Yhdessä mennään potilastoimistoon, oli pikkuinen mies se professori. Erkkihän oli tohtorin poika, sehän oli isompi mies, mennään sinne, vanhat paperit niin löytyihän se minun nimikin sieltä, mutta joku kesälomittaja oli pannut sen väärään nippuun. Niin se laukaisi ja sanoi, että tämä on meidän vika ja tämä on opetustuokion paikka meidän osastolle ja taas sattui se osastonhoitaja ja kahdeksan kuukautta olin sitten siellä. Ja siellä laitettiin, no ensimmäisiä potilaita, jolta otettiin näistä ... sivuista ja salvettiin tuonne kolmeen nikamaan.... Kaksi kuukautta olin täällä kotona,

T.P. Tuliko koskaan esille se, että se on todennäköisesti sotavamma.

A.T. No eihän sitä tullut esille, kun ei sosiaalihoitajakaan osannut hänkään ja antoi kyllä sen 10 prosentin vähennyksen, verotuksessahan se näkyy. Että kyllä ne on semmoisia juttuja.

T.P. Minä tuossa ihmettelin tosiaan velipojan kohdalta, että vaikka ne Kuusamon sairaalassa röntgenkuvasi melko rajun riitelyn jälkeen, rasvapahka tuolla reidessä niin Eino-velipoika sanoi, että ei se mikään rasvapahka ole. Lääkäri, että hän lääkärinä tietää. Toinen sanoi, että kyllä hän sen pahkan omistajana tietää mikä se on, missä se on tullut, että mitä siellä on. Iso sirpale reidessä, mutta se möklötti sillä tavalla että se näkyi. Lääkärikin sen huomasi, mutta sitten kun takalisto oli täynnä sirpaleita, että nykyinen hiihtäjien lääkäri Wideman sanoi, että se näkyy röntgenkuvassa sumuna, ihmisestä ei voida tuommoista määrää sirpaleita leikata pois. Siinäkin vaiheessa ei vielä herroille tullut mieleen, että tämä on sotainvalidi. Terve mies, tullut armeijasta, mutta sattumalta on rautaa noin paljon mukana. Kyllähän ne toiset ovat melko tylyjä ihmisiä sikäli, että se on kumma ettei Einokaan, vaikka se oli tarkka mies huomaamaan tavallisia asioita, niin se vaan hymyili niille. Minkälaisia keskusteluja lie aikanaan käyty. Se ei valittanut. Joo, tosiaan että suvussa esiintyy

vielä nuoremmissakin Hansin syntymäpäivänä syntyneissä kavereissa joku tuon alan tutkija puhuisi meille jo pehmoisia, mutta onneksi meidän ei tarte nyt kuunnella.

A.T. Ei tarte. Minullakin sen verran, olen itsessäni pannut merkille, ei nykyvuosina taikka eikö sitä osaa tulkita, että sitä ei ole siihen taipumuksia, mutta silloin 1976 minulla oli semmoinen, että jos minä näin naisen, ja sillä oli pikkuhousut pyykkinarulla tai taskussa tai missä hyvänsä, niin se varmasti tuli seuraavana päivänä tänne sisälle. Ja minä siitä sen, että tämä ei nyt mitenkään voi olla ihan noin vaan sattuma, kun meidän opettaja, se oli Käkisalimesta kotoisin, juuri sen Sotaniemen Eeron äiti, minä olin jo silloin pannut merkille sitä, niin hänelle sanoin aamulla, että Martta tulee käymään meillä tänä päivänä, sehän oli jo silloin eläkkeellä. Hän, että mistä minä sen tiedän. Minä että minä näin viime yönä semmoisen unen, että Martta tulee, sillä oli päällystakki päällä ja semmoiset lohen väriset pikkuhousut näkyi takinhihan suusta ja siinä ei monta tuntia kerinnyt mennä niin Martta tuli ja se tapahtui niin monen naisen kohdalla sitten. Miehiin en osannut sitä yhdistää mitenkään. (T.P. Poikkeava uni). A.T. Poikkeava uni.

T.P. Minullahan on myös unissa, että jos saan kalan, ison kalansaalin, voitan arpajaisissa tai lotossa. Se on ihan säännönmukainen. Englannin-saksan kielen opettaja asui minun naapurina vuosikymmeniä, Ossi Aaltonen –nimeltään. Kun me lotottiin, niin minä kerrankin sanoin, että olin sinun kanssa Niittylammilla säynäjiä pyytämässä ja kun nostin haavilla sieltä, siellä oli verkkoja täynnä se lampi, ihan täysin sekaisin, mutta kun haavilla nostin, niin siitä tuli kuusi kalaa. Ne oli kaikki keskeltä poikki, mutta ne hyppi silti niin kuin elivät. Ja sitten kun lauantaiaamuna soitin sen takia, että se on hölmöä jälkepäin kertoa, minä kerron nyt sen. Me saatiin kuusi voittoa, kolme Jokerissa ja kolme lotossa. Sekin, kun se katsoi ensin, kerkesi soittamaan, kun se loton katsoi, että muuten se sinun uni oli oikein, mutta kun niitä on vaan kolme voittoa meillä. Minä en kerinnyt tarkastelussa pitkälle, niin puhelin soi uudestaan ja hän sanoi, että se on ihan tarkka se sinun uni, niitä on kuusi. Se on merkillinen uni, Ossi sanoi, että soita vaikka keskellä yötä jos heräät, että sinä telatraktorilla vedät kotiin tuommoista valaskalaa, se on varmasti silloin täysosuma. Se on kumma se unimaailma, että miten se on niin kuin Hansin kohdalla se vaikuttaa niin, että Hans oli yhteydessä semmoiseen tietämisen, osaamisen maailmaan, josta me tavalliset arki-ihmiset emme ymmärrä yhtään mitään. (A.T. Ei mitään, joo). Ja tämmöinen näyttää yleistykö se vai keskustellaanko siitä nykyään enemmän, että tämmöisiä ihmisiä on. (A.T. On niitä). Niinhän se tosiaan Matti Ahtola sanoi, että oli se ihmeellinen mies ja kun minä olen unohtanut sen miehen nimen. Vaikka sillä oli niin hyvä muisti, että se meidät kerholaiset täällä Kuusamossa melkein kaikki taisi nimeltään muistaa. Niin sanoi, että kun hän on sen ? joku tuota kysyi, että onko se Hans poikkeava nimi, että sanottiinko sitä Hannekseksi vai Hansiksi. Kummin te kotona kutsuite? (A.T. Hansiksi). Kyllähän se on nähtävästi monta tarinaa kertonut asekavereilleen, että tämmöistä tulee, mutta ne on unohduksen suossa, niitä emme saa kaivettua sieltä ylös, mutta aina joku näistä tapauksista on jäänyt säilymään niin pitkälle, että tässä nyt muistellaan.

A.T. Semmoinen pitää kertoa, minä en muista, että oliko se sitten sama kerta, samaisen Rautiaisen Einon kanssa satuttiin tulemaan yhtä matkaa lomalle ja se oli kuorma-auto, johon me pääsimme sieltä Suutarinkorvan sillan pohjoispuolelta ja olikohan se Taipaleen Reeti ? ...valtion ? auto muistaakseni se oli ja Eikkahan oli kanssa semmoinen pikkusen ryyppyyn menevä mies ja sitä tultiin tänne meille. Entinen kotipaikka oli tuossa se yhteinen talo, missä oltiin niin siihen asti sitä tultiin ja Eikankin koti oli sitten puolitoista kilometriä tuonne päin ja hänhän toi Hansilta taas terveisiä ja niillä oli jotenkin ollut puhetta sitten, että oliko se tuo Hans Eikalle selvittänyt, että neuvohan sitä poikaa siellä jos sinä näät ja oliko sitten jotenkin, että se oli kirjeitse tai muuten yhteyttä saanut siihen, että se oli niin kuin tiedossa, että miehet on tulossa lomalle tai muuten, että jos näät, että se osaisi suojautua, kun se rintamalle tulee. Niin tosiaan minäkin sen verran sitä viinaa otin, että olin pikkusen päissään. No Eikkahan tuli sitten kovastikin päihin ja minä lähdin viemään Eikkaa kotiin ja maantie oli soralla silloin, ja kun se minua neuvoi tämän 1,5 kilometrin matkan ja sitä, että miten pitää suojautua ja maastoutua ja mikä pitää ottaa huomioon linjassa. Polvet oli

aivan rikki, kun se siellä konttasi välillä ja näytti minulle, kun mentiin niin lita kun kauhtui sitten siellä, että voi helvetin opettajaa polvensakin tuolla lailla pilannut, että tottapa ne puhu siellä keskenäänkin, että siellähän jotenkin Hansilla, sillähän oli nuorimmasta veljestään huolta siellä. Knuuttilallekin terveisiä lähetti.

T.P. No, se näki missä te olette, mitä teillä on niitä vähällä piti -tilanteita?

A.T. Mutta olihan se sota-aika, taikka se loppuvaihe varsinkin, että tosiaan minäkin olin 1925 syntynyt, mutta ... ja tosiaan joutui, että siellä oli 12 päivää kutsunnan ja väkeen astumisen välillä. (T.P. 18-vuotiaana ...).

A.T. No, minäkään en ollut vielä täyttänyt 18 vuotta, kun valalla kävin, niin niitähän tuli yli 900 päivää minullakin on sotilaspassin mukaan ja yhdessäkään korsussa en ole käynyt, että se on aina ollut ... ja missään muualla kuin Raahessa sen kolmen kuukauden aikana oli patjassa oljet.

Petsamon reissu taikka tuo Kaamasen reissu, kun Oulusta lähdettiin saksalaisten perään... Laguksen taisteluosastossa oltiin koko ajan, siinä oli neljä pataljoonaa, se vaihtui aina, aina oltiin ?? vaihdettiin ja se näytti aivan sattuman, että 3. pataljoona oli aina se taisteluosasto saapi sanoa kärkiään, että ei sitä monestikaan päässyt sinne häntäpäähän niin siellä minulle kävi siinä mielessä tuuria, että Vuotsossa oltiin menossa, niin silloin oli justiin vaihdettu. Meillä oli vaihto ollut silloin päivällä, että me ohitettiin se kakkonen toisen pataljoonan jälkiä eteen sitten ja siellä, se oli sen Vuotson siinä kohti justiin tuli sitten, missä oli saksalaisilla semmoinen linja, että se oli 30 kilometriä kummallekin puolen tietä, oli miehitys ja me ollaan siihen menossa. Tulee edestä viesti, että sinne pitää panna eri porukka menemään, tiedustelija, että meidän luutnantti Horstia antoi käskyn, että pannaanpas pojat teltat pystyyn, että tässä on järjestely kysymyksessä ja siinä minullakin oli pyörä. Minä en muista kenen pyörä se oli, mutta meidän ryhmän pyörä se oli, jossa oli teltoa ja toisella, Ikkala oli miehen nimi, jolla oli kamina. Me oltiin ottamassa justiin sitä, minullakin oli se teltoa siinä pyörän edessä kun pyörät oli vastakkain, että tuohon olin nostanut sen siitä irti, niin miina räjähti siinä, 21 miestä, kaikki muut selvisi hengissä, mutta haavoittui 21, se Horstio itse kuoli, mutta kaatuneita ... ja paarinkantaja astui .... kyllä siinä oli reikiä siinä teltassa, ettei päähän satu, iso teltoa, armeijan teltoa otti siihen sirpaleet vastaan. Ikkalalle tuli hartioihin, mutta ei kovin pahasti, että kuitenkin siitä selvisi hengissä.

A.T. No siinä oli yksi tapaus, toinen tapaus sitten, kun Vuotso oli ohitettu, tultiin siihen paikkaan, missä oli se 30 kilometrin, oli partiot käyneet siellä mutkan ja meidän ryhmä, joukkue oli melkein viimeisenä siellä metsässä, kaukana metsässä. Minulle tuli komento, että Törmäsen tulla esikuntaan ja minä menen sinne, niin minut määrättiin poistumaan etulinjan joukoista, että siirretään nyt tänne muonamikoksi, että kun on veli kaatunut ja ? Minä kaksi vuorokautta olin siinä muonamikkona, kun mitään ei ollut mitä jakaa ja kun moottoripyöriä mitä Rovaniemestä, mistä asti ne tuotiin silloin siihen, siltoja ei ollut olemassakaan, tuli se everstiluutnantti Hynnillä, taisteluosaston komentaja ajoi siihen teltan eteen, missä se muonavarasto oli, niin minä menin sinne ilmoittautumaan, että herra eversti, tämä ei ole minun paikka. Minä tunsin hänet, jo tuolla lijoella päässyt tutuksi, kiitteli minua oikein kädestä pitäen, kun minä sain sen puomin kiinni sieltä, toiset jätin ?? sinne lijoen .... siellä se silta, niin se tunsu minut siitä ja sanoi että mikäs siinä on. Minä sanoin, että tämä ei ole minun homma, minä haluan takaisin .... Sanoi, että menhän ilmoittautumaan ...ojalle, että onko siellä ketään muuta miestä, jolta on veli kaatunut. Minä, että on siellä. Lasasen Erkki oli silloin, no minähän .... ilmoittaudun, se antoi määräyksen, no lähdehän joukkueeseesi takaisin ja minä menen sinne, niin edellisenä yönä oli, meillä kaivettu se teltoa, se oli joku 40-50 senttiä maassa teltan pohja, niin siihen saksalainen krana tullut mäntyihin ja justiin se paikka, missä minun paikka oli, niin siihen kuoli molemmat, sirpale tuli siihen.

T.P. Kohtalo kummasti kuljettaa.

A.T. Sanopa muuta. Ja Erkki lähti sieltä sitten muonamikoksi ja sillä oli oma kauppakin, sillä oli kauppaverta vähäsen. Sillä oli oma kauppa tuossa Säikässä ja nyt se on Kanadassa, se meni niiden kemiläisten matkassa

sinne Kanadaan. Meidän joukkue, tosiaan puhutaan niistä Lapin sodan kaatuneista, niin minulla on tuolla lista kaikista Lapin sodassa kaatuneista neljästä pataljoonasta. Kovin se on karmeaa luettavaa, siellä on upseereita, mutta miehistöstä ei ole ... minä en saanut sieltä pataljoonan kohdalta sota-arkistosta, mutta päällystöstä kyllä on. Sitä on vähätelty, toiset puhuu, että muuan mies kaatunut, mutta toista tuhatta meiltäkin kaatui. Oli minulla siellä Kaunispään tunturin takana on semmoinen kuin Valkeisenoja, siellä minä olen ? semmoisessa paikassa, ensi kerran siellä tuli riita tuon ryhmän kanssa. Kakkonen lähti Luostolta päin siitä sinne tunturiin, saksalaisilla oli tunturissa asemat ja me kierrettiin se koko tunturi sitten sinne toiselle puolelle, siellä on meidän kakkonen ja silloin erotettiin vanhat miehet pois siinä tunturin eteläpuolella. Kaikki vanhat miehet pois, että niillä oli jo kotiin lähtö, sitä yhtä koukkausta varten, sitä yhtä taistelua varten otettiin vielä takaisin. Ajattele minkälainen tilanne siinäkin oli, jotka oli jo 4-5 vuotta olleet siellä, minunkin ryhmässä oli neljä semmoista miestä, jotka siis otettiin takaisin, jotka oli jo lähdössä Rovaniemelle ja niin kierretään se tunturi, sieltä yksi lappalainen oli oppaana.

Kun kierretään sinne Valkeisenojalle tunturin taakse ja sieltä nelonen lähti toiselle päin ja me lähdetään tunturiin päin niin siinä tuli hetken kuluttua semmoinen sota ja siellä minä näin ensimmäisen kerran, että läheltä se pitää, hoksasin kun olin siinä koko sen itäpuolisen tien johtajana sille poikaporukalle, niin minunkin neljä vanhempaa miestä sanoi, että he ei tapata tässä itseään, he lähtee nyt, menee tuonne... lampi on tuossa vasemmalla puolella, he menee tuonne lammin taakse, ettei he karkuun lähde, mutta henki pitää nyt säilyä, tätä ei pahalla muistella sitten, jos takaisin tullaan. Minä, että ei kai tässä parane muistella ja mennään ja kun ampuminen rupeaa käymään, saksalainen ampui yli taikka pitkin tietä siitä kaikilla aseilla, ettei sitä tietä pystynyt minkäänlaista yhteyttä pitämään toisiinsa ja tien toisella puolen me nähtiin, että kun ne etenee sieltä niin mehän koitimme kanssa mennä eteenpäin. Minä näin, kun siihen aikaan sanottiin, että saksalaisella on semmoinen kuin kuoleman viikate, se Tirkkonen ?, siitä kaksi miestä tulee sieltä, minä näin kun ne ... siinä oli semmoinen iso puu, joka oli juurineen kaatunut, muistan sen, olen koettanut käydä katsomassakin, että vieläkö se puu on siinä, mutta ei sitä ollut enää, niin minä olin sen puun takana, kun ne tuopi sitä kuoleman viikatetta siinä ja päästin ne melko lähelle siihen tulemaan missä ne ... oikein maihin sillä ammun siihen, mutta samassa siinä niin innostuin, että nousin siihen puunrungolle ja siitä täryytin menemään. Sieltä ampui toiselta puolen tietä saksalainen niin ... tikkasin siihen petäjäan, mutta se meni sen verran ohi.

No, siitä päästiin pois ja vääpeli, hänenkään nimeä en muista, mutta semmoinen kuin Soppa... , semmoinen korkonimi, se oli nuita kapiaisia ?? ... käypi sanomassa, että nyt pitää perääntyä, että sinne ei pääse menemään. No minähän annoin sitten käskyn perääntyä. Vääpeli lähti siitä samantien ja tullaan siihen Palkisojalle, niin siellä on kaksi hevosta puussa kiinni ja siinä on useampia kaatuneita saksalaisia. Ne oli ne jotka lähti, niitä vanhoja miehiä, olivat törmänneet siihen partioon, ratsupartioon ja ne oli ampunut ne ja siinä oli yksi siihen Palkisojaan tulee vitaseen siinä seuraava semmoinen iso kumpare, siitä on aikoinaan kaivettu laskuoja siihen Palkisojaan, niin yksi on siellä makaamassa, sillä oli vasen käsi tässä rinnan päällä ja oikea käsi täällä persauksen alla ja meilläkin oli ... sillä oli kellot kiinni kalvosessa. Minä kun otin vasemmalla kädellä kiinni sen vasemmasta kädestä, niin se samassa nykäisi pistoolin, mutta minä jo painoin liipasinta, kun minulla oli konepistooli pitkässä hihnassa, se oli kumartunut, oli justiin ... sarjatulen ja pojathan luuli, että nyt siihen Artulle kävi ja ne oli ihan kalpeana. Sanovat että mihin sinulla kävi, minä että ei minulle käynyt mitenkään, mutta kaverille kävi.

Raistakan Veikko, se kerkesi ottaa, sitten siellä kohdattiin loppujen lopussa niin silmälasikotelo sillä oli. Siinä meillä tuli, minullakin tuli semmoinen mieleen, että ei me lähdetä kiertämään sieltä metsän kautta, kun siellä oli aukkoja. Siinä oli se silta ja meidän komentopaikka oli siellä toisella puolella tietä, justiin sen sillan kohdalla ... tieto missä kohdassa se on. Minä, että mennään tuosta sillan alta, että kun siinä ei niin paljon vettä ole, ei vesi mene kenkään, kun kivien päältä mennään. Pojat että he ei lähde sinne, hullun perään ei

lähdetä. Ne lähti eri teitä ja minä jäin siihen ja koko ajan konekivääritulta tuli sitä tietä. Menin sitten sillan alle, niin siinä oli pommit valmiina kummallakin puolella, semmoinen musta kaapeli kiikkuu siinä, että minä olisin yltänyt siitä messinkirenkaasta, siinä oli semmoinen kapseli päässä, nykäisemään, mutta minä siinä mietin, että kyllä ei taida parata nykäistä enkä puhunut mitään siellä, kun menin sitten loppujen lopuksi komentopaikalle. En minä mennyt nykäisemään, mutta sen verran siinä tuli sitä juttua, että minäkin vaihdoin kiväärin konepistooliin ja siihen sadan metrin päähän sitten siihen ketjuun ja siitä ampumaan, kun saksalaiset menee hevosilla ja autoilla siitä ohi. Siinä hirvitti. Että semmoinen tarina oli sekin.

Se oli viimeinen tarina sitten, kun kotiin lähdettiin 1945. 1. päivä sitten meillä alkoi ... koulutus 1.1.1945 ja siihen asti oltiin nostomiehiä ?, sitten astuttiin tuohon armeijaan. Kun ... piti saada sitten se, että normaali – ikä, niin meidän piti olla vielä sitten se väli siinä kahdeksan kuukautta, kun lokakuussahan minäkin pääsin vasta pois sieltä. Rovaniemellä oltiin. Ei edes puntikselle päässyt, taikka siis lomalle ei päässyt, että piti puntiksella tulla tänne kotia katsomaan, että mitä täällä tapahtuu. Minä tulin puntikselle ja perillä paloin, sitten siitä sain 22 vuorokautta ... olihan se sitten kun lähtee mies siviiliin, kesäkampeet on täällä, olkalaputkin otettu pois, housunperseet rikki, ei kai sitä ollut kellään mitä olisi ... muuta kun tänne tulee eikä ole rikkaa ristissä. (T.P. Oliko ruokaakaan edes tiedossa? A.T. Eihän sitä ollut. (T.P. Tuli taas hirvetkin mieleen). A.T. Siinä tuli hirvet ja muutkin mieleen, voi hyvä isä nähköön. Kaikki oli poltettu ja äiti oli -43 kuollut ja veljet kaatuneet. Jostakin pitäisi muka elanto saada. (T.P. Tämä seutu poltettiin puhtaaksi? A.T. Tämähän poltettiin, ei niitä monta taloa jäänyt. Nuo, jotka oli vähän syrjemmässä niin näistä jäi muuan.

T.P. Meillä Etelä-Kuusamossa minun kotitila jäi, vaikka se oli ....

(äänitys loppui)

T.P. = Tauno Pätsi, Kuusamo

A.T. = Artturi Törmänen, Posio, Pernu

C-kaseteilta kirjoittanut Maija Törmänen, Kuusamo